

A MUNKATÁBOR

A HÁBORÚUTÁNI VÁLSÁGOS IDŐK sajátos jelenségei közé tartozik a munkatáborok gondolatának megszületése és gyakorlati megvalósítása. Sok európai ország mindjárt a háború végén kísérletezett a munkatáborokkal, ma pedig már majdnem minden európai állam bevezette valamilyen formáját a munkaszolgálatnak és ezzel a munkatábor törvényes elismerést nyert és a „modem“ államnak valósággal tartozéka lett. Magyarországon is meghozták az utóbbi évek a munkatáborok divatját és a különböző ifjúsági tömörülések kisebbmértetű próbálkozásai után most van folyamatban az első nagyobb „Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Önkéntes Nemzeti Munkaszolgálatának“ a szervezése, amely 1200-as létszám-kerettel, nyáron akar az ország különböző részeiben közhasznú tevékenységet kifejteni. Félhivatalos közlés szerint ennek a munkatáborok az eredményétől teszik függővé, hogy Magyarországon is bevezessék-e a munkaszolgálat valamilyen formáját a munkanélküliség enyhítése érdekében. Szükséges tehát, hogy végigtekintsük a munkatáborok kialakulásának előzményeit, okait és fejlődését, hogy Magyarországra nézve a megfelelő tanulságokat levonhassuk.

A MUNKATÁBOR, amely szervezetét adja a kötelező, vagy az önkéntes munkaszolgálatnak, a munkanélküliséggel van kapcsolatban. Nem kétséges: ha mindenkinek van munkája, akkor nem lehet és nem is kell munkatáborokat felállítani, mert nincs akit kötelezni lehetne, illetve aki önként jelentkezne munkaszolgálatra és így nem akadna senki a munkatáborok megtöltésére. Tehát a gazdasági rendszerben, illetve annak struktúrájában kell a munkatáborok kialakulásainak okát keresnünk. Már a háború előtt kellett volna valamilyen munkatáboros megoldásra gondolni, ha a kivándorlás nem tehermentesíti az európai munkapiacot. Európa lakossága 1800-ban 187 millió volt, 1900-ban 401 millió, tehát több mint a kétszeresére emelkedett és ezzel a nagy szaporodással nem alakult párhuzamosan a gazdasági fejlődés népességeltartó kapacitása. A múlt század folyamán, illetve 1800-tól a háborúig 50 millió ember hagyta el Európát. A kivándorlási mozgalom olyan mértékben haladt Nyugatról Kelet felé, ahogy a gazdasági helyzet átállításával az iparosodás befejezést nyert. Legkésőbb a kelet-középeurópai területsávot érte el, ahonnan — hazánkat is beleszámítva — a háború előtti másfél évtizedben közel 10 millió

ember vándorolt ki. Angliából a múlt század elején, az angol-francia háború utáni válság következtében megindulva, a világháborúig 18 millió ember vándorolt ki és a kivándorlás a múlt század közepén kulminált. Németországban és Olaszországban a század vége felé erősödik.

Gondoltak azonban már jóval a háború előtt is a munkanélküliség valamilyen intézményes megoldására. Természetesen akkor még nem milliók éltek feleslegesen a társadalomban, mint ma, mert a kivándorlás gondoskodott eltüntetésükről, de a megmaradt kevesek problémája is izgatta az éppen meginduló szociális mozgalmak vezetőit és az az intézmény, amely ma a munkaszolgálatban állítólag rendelkezésre, áll a fejlődés során a szegények dologházától a munkanélküliek kolóniáin, a szervezett közületi szükségmunkákon és a munkanélküliek produktív gondozásán keresztül hosszú és körülményes utat tett meg. Az 1870-es években Hollandia és Németország vezeti be a munkanélküliek társadalmi és egyházi segélyezését. Munkáskolóniák alakulnak, ahol munkaalkalmat és ellátást biztosítanak a jelentkező munkanélkülieknek és az anyagi gondozás mellett erkölcsi nevelésben is részesítik őket. Amikor később az állam is hozzájárul a munkáskolóniák fenntartásához, az erkölcsi és hazafias nevelést egyenesen megköveteli. A munkáskolóniák különböző munkát végeztek, így például telkesítési munkálatokat: a lecsapolt, rendbehozott területeken azután a munkanélküli családok számára földbérlet-szövetkezeti jellegű telepítést hajtottak végre. Tehát nemcsak a munkanélküliek pillanatnyi gondozását, hanem azok biztos megélhetéshez való juttatását is szem előtt tartották. Egyéb országokban is hódított ez a gondolat, így Olaszország 1892-ben Genuában megvalósítja a „Pia Casa di Lavoro“-t, amely a jelentkező munkanélküliek számára munkalehetőséget nyújtott szerény munkabér biztosítása mellett, legfeljebb három hónapra. Természetesen lakásról is gondoskodott. Ezek a próbálkozások a munkatáborok előzőinek tekinthetők, de a világháborúnak kellett jönni, hogy azok a mai formájukban valósuljanak meg.

A HÁBORÚ UTÁN Bulgária vezette be elsőnek a kötelező munkaszolgálatot és állította fel az első munkatáborokat. Bulgáriát nemcsak a veszített háború sodorta válságba: más bajok is voltak. A rózsatermelés — egyik legfontosabb népi foglalkozás ott — a kémiai iparok fejlődésével elveszítette rentabilitását, mert az olcsó német gyári áru kiszorította a világpiacról a bolgár rózsaoajat. A termelésnek bizonyos pátriarkális jellege volt és ez a válság következtében fölbomlott. A pátriarkális gazdasági életformából a forgalmi gazdaság törvényei közé kilökött bolgár nép eleinte nem tudta helyét találni. Az elhanyagolt utak, vasutak, a szociális intézmények hiánya és az egyre növekvő munkanélküliség, — amit a neuilly-i békeszerződés még fokozott azzal, hogy a kötelező katonai szolgálat letiltásával a szokásos 2—3 korosztályt non lehetett kivonni a gazdasági életből — válságba sodorta az országot. A viszonyok rosszabbodásával a kommunista propaganda egyre jobban terjedt és a Stambolijski-kormány kénytelen volt szükségrendszer szabályokhoz nyúlni. 350.000 kát. holdat

földreform útján a népnek juttattak és az elmaradt közmunkák pótlására és a munkanélküliség enyhítése érdekében bevezették a kötelező munkaszolgálatot.

A bolgár nép előtt nem volt új a kötelező munkaszolgálat. Hiszen már 1912-ben hoztak egy olyan törvényt, amely az utak építésénél a lakosságot ingyenes közmunka teljesítésére kötelezte, amely közmunka pénzben is megváltható volt. A törvényjavaslatot Stambolijski nagy beszéd kíséretében terjesztette a nemzetgyűlés elé 1920-ban. A törvénytervezetet a nemzetgyűlés elfogadta és az 1920 június 5-én életbe lépett. E szerint minden bolgár állampolgárságú férfi a 20-ik életév, nő a 16-ik életév betöltése után a munkakötelezettség keretében tartozik. A munkakötelezettségnek a törvényben megállapított célja: *a)* hogy az ország munkaerőit közösségi alapon megszervezze és az ország termelésének, valamint jólétének előmozdítása érdekében hasznosítsa; *b)* hogy a nép tagjaiban, tekintet nélkül társadalmi állásukra és vagyoni viszonyaikra, a közösségben végzett munka szeretetét felébressze és azokat testi munka végzésére ösztönözze; *c)* hogy a népnek erkölcsi és gazdasági helyzetét javítsa, az állampolgárok részéről a társadalom iránt fennálló kötelességek tudatát állandóan ébrentartsa, s hogy őket a közgazdaság különböző ágaiba céltudatos tevékenység útján bevezesse. A kötelező munkaszolgálat időtartama férfiak részére 12, nők részére 6 hónapban lett megállapítva, ami alól bizonyos kivételes és indokolt esetekben felmentést, illetve félidőre való leszállítást adtak. Az egy évre behívott korosztály 45—50.000 fő volt és mivel ilyen nagy tömegek mozgatására, ételmezésére és szervezésére a katonáknak volt megfelelő tapasztalatuk és gyakorlatuk, magától értetődően katonatisztekre bízták a vezetést. A békeszerződés sok fiatal tisztet zárt ki a hadseregből; ezeket mindjárt felhasználták a munkaszolgálat megszervezésére. Nagy tömeget pedig fegyvelm nélkül racionálisan együttartani és felhasználni lehetetlen, tehát szükséges volt a bevonulás és eskütétel után rövid alaki kiképzést nyújtani és az egyöntetűség kedvéért egyenruhát használni. A munkaszolgálatnak így katonai jellege volt és az 1920 december 9-1 párizsi ú. n. nagyköveti konferencia a neuilly-i békeszerződés kijátszását látta benne. A konferencia határozata nyomán a bolgár munkaszolgálat törvénye több módosítást szenvedett. Az 1921. évi törvény a bevonulást 5, illetve 4 hónapra szállította le és a munkaszolgálatra kötelezettek egy részének lehetővé tette a pénzzel való megváltást, továbbá kimondta, hogy a korosztálynak csak egyharmada hívható be szolgálatra. Módosították a munkaszolgálat jellegét is. Ugyanis még az 1920. évi törvény megkülönböztet „rendes“ és „rendkívüli“ munkaszolgálatot. A rendes a fentebb ismertetett, a rendkívüli pedig az évenként bizonyos napra (eleinte átlag 21, újabban 10—12), a saját község területén teljesítendő munkát jelentette minden bolgár férfi számára a 20. és 50. év között.

A „Közmunka Bulgáriáért“ jegyében megindult munkaszolgálat a legkülönbözőbb munkákat végezte és végzi. Utak, vasutak, csatornák, vízvezetékek, gátak építése, épületek, falvak, városok létesítése, folyószabályozások, mocsarak kiszárítása, telefonvezetékek készítése,

erdősítések, a közület tulajdonába tartozó birtokok, gyümölcs- és zöldségkertek, selyemhernyó-, méh- és állattenyésztés, hadászat körüli munkák elvégzése, bánya- és gyári munka teljesítése, élelmiszerek konzerválása, a kórházak fehérnemű- és ruhakészletének előállítására stb. A munkák egységes végzése érdekében az ország 12 kerületre van osztva és ezekből kerülnek ki a munkára kötelezett munkásosztagok. Évenként átlag 15.000 fő a rendes és 750.000 fő a rendkívüli munkaszolgálat létszáma. A munkásosztagok 50—200-as létszámmal két csoportból állanak: a tényleges „munkásosztag“-ból, amely kizárólag munkásokból áll és az „üzemi osztag“-ból, amely az előbbinek mintegy segédszerve és a szükséges szerszámok, ruhák, eszközök stb. előállításával és javításával foglalkozik.

A munkatáborok szervezésénél az a vezető szempont alakult ki, hogy a munkaszolgálat rentábilis legyen, azaz lássa el önmagát. Ez csak hosszú próbálkozások után sikerült. A bolgár kötelező rendes munkaszolgálat fennállásának első négy évében veszteséggel dolgozott. Az 1920—24. költségvetési években a kiadások 413 millió levát tettek ki, a 290 millió leva bevétellel szemben. Veszteség tehát 123 millió leva. A helyzet csak az 1924—28. költségvetési években változott meg, mert 633 millió leva összkiadással szemben már 749 millió leva bevétel áll, vagyis a bevételek 116 millió levával haladják túl a kiadásokat, így az 1920—28. évek költségvetési vesztesége 7 millió levára csökkent. Ettől kezdve a nyereség egyre emelkedik: 1928—29. években 146 millió leva, 1929—30. években 182 millió leva volt a tiszta haszon. Ezt természetesen csak úgy tudják elérni, hogy a munkakötelezetteknek nem fizetnek semmit és csak eltartásukról gondoskodnak. A rendkívüli munkaszolgálatnál még az eltartásról is a bevonuló maga gondoskodik és csak a dologi kiadások fedezésére van engedélyezve a költségek költségvetési előirányzatából a bevétel 1%-a, ha a bevételek legalább 10 millió levát és 0.5%-a, ha 10 millió levánál kevesebbet tesznek ki.

A bolgár munkaszolgálat nem mindenben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Gazdasági produktivitása kétségtelenül biztosítva van, mert hiszen munkabérek nélkül kalkulál, a munkáért csak csekély zsoldot ad, az életszínvonal is alacsonyabb, és így napi 38 leva fejenkénti költségre ma már átlag 60 leva bevétel, illetve haszon jut. Építettek is az első tíz év alatt 5500 km új utat, no km új vasutat, 45 km keskeny-vágányú vasutat, 7000 km régi utat építettek át elsőrendűvé, egész vidékek víz- és villanyellátását biztosították, több repülőteret és gyermekszanatóriumot és egy hatalmas földrajzi intézetet létesítettek. Dunaszabályozási, tengerpartvédelmi stb. munkát végeztek. A közösség érdekében tényleg megtanult dolgozni a nép, de csak a nép, mert a módosabbak megváltották magukat. Ugyanis az 1924. évi márciusi minisztertanács rendeleti intézkedése szerint, aki meg tudja magát váltani, az a kerületi munkairodától kérheti azt, és a 240 napi munkaidő helyett 9000—32.000 leva közötti összeget tartozik fizetni. A megváltási összeg meglepően magas tételt jelent a munkatáborok költségvetésében. Például az 1927—28. évi 233 millió leva bevételből a megváltási összeg 45 millió levát tett ki. Az egyes társadalmi osztályok

közeledése tehát nem sikerült, mert a fenti összeg szerint a felső osztályok majdnem teljes mértékben megváltották magukat. A társadalmi differenciálódáson nem tudott felülemelkedni a munkatábor.

A munkaszolgálat vezetői sem ismerték fel hivatásukat és csak állásnak, kenyérkeresetnek tekintették tisztségüket. Pedig sokba kerültek: 1927—28. költségvetési évben például a munkaszolgálat tisztviselőinek és alkalmazottainak — akik legnagyobb részét volt katonatisztek és altisztek — illetményeire 32 millió levát fordítottak. A bulgáriai szakszervezetek szövetsége a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetséghez 1930-ban eljuttatott jelentésében panaszkodik, hogy a vezetők gorombák, a közlegények felszerelése hiányos, sokan rongyosak és mezítláb dolgoznak. Panaszkodik a szakszervezeti szövetség amiatt is, hogy olyan ipari munkával is foglalkozik a munkaszolgálat, amelyik versenyt támaszt a magángazdasági munkának és ezzel a munkanélküliséget nemhogy enyhítené, hanem még növeli.

STRUKTÚRAVÁLTOZÁS nélkül nem válik be a munkatábor. Bulgária próbálkozott gazdasági reformokkal: a nagybirtokokat feladarolták, a rózsatermelés csődjén okulva a dohánytermelést szövetkezeti alapra helyezték, munkaalkalmak teremtésével a felszabaduló erőket igyekeztek lekötni, de ez nem folyt olyan tempóban, mint ahogy azt a munkaszolgálat túlméretezett fejlődése megkövetelte és ma már a munkaszolgálat elveszítette azt a varázsát, amit még egy évtizeddel ezelőtt tagadhatatlanul jelentett. Közösségi, nevelő stb. hatása még a pátriárkális Bulgáriában is a társadalmi osztálytagozódáson bukott meg. Az északi államok szépen bebizonyították, hogy ez csak népfőiskolákkal valósítható meg, de ott más is a szellem... Érdekes különben, hogy Bulgáriával egyidőben vezették be az északi államok a munkaszolgálatot, de egészen más megokolással, mint Bulgária. Dánia 1917 végén, Svédország 1920-ban, Norvégia 1922-ben hozott törvényt az önkéntes munkaszolgálat megvalósítására. Ezek az államok megengedték azoknak a polgáraiknak, akik vallási meggyőződésükkel nem tudták és nem tudják összeegyeztetni a katonai szolgálatot, hogy a katonai szolgálat helyett azzal megegyező (Dánia, Svédország), vagy másfélszeresére felemelt idővel (Norvégia) munkaszolgálatot teljesítsenek. Ezeknek — számuk persze meglehetősen alacsony s országonként és évenként 150—200 körül mozog — út, vasútépítésnél, erdőkitermelésnél kell segédkezni. A kötelező munkaszolgálat bevezetésére 1920-ban Svájcban gondoltak, de nem lett belőle semmi, csak 1925-ben küldtek ki egy parlamenti bizottságot, amelyik a kérdést tanulmányozva az önkéntes munkatáborok felállítását megengedte. Svédországban a munkanélküliség leküzdésére akarták bevezetni, de a kiküldött parlamenti bizottság megállapította, hogy a munkanélküliségnek a gazdasági struktúrában vannak a gyökerei, tehát annak a megváltoztatásával és nem munkatáborok felállításával lehet a munkanélküliséget megszüntetni. Nem is fogadták el.

1925 táján több országban diák munkatáborok alakultak önkéntes alapon és bizonyos árnyalati eltérésekkel. Svájcban a

diákság nyári vakációit a válságba jutott hegyvidéki parasztok megsegítésére fordította. Itt evangéliumi, tudományos stb. eszmecserékkel felváltva folyt a fizikai és a szellemi munka. Németországban szinte szemináriumi jellegű volt az első munkatáboroknak, így például a magánkezdeményezésre Isenhagen-Hankensbüttel-ben alakult 1930. évi munkatáborban munkások, parasztok és diákok vettek részt és a délelőtti munkák elvégzésével, délután közös eszmecseréken „az ember és a munka vonatkozásai a mai időben“ címmel szemináriumszerű vitát folytattak. Ausztriában 1925-től kezdve szintén voltak diákmunkatáborok gyakorlati és elméleti programmal. Románia meg éppen iskolapéldáját szolgáltatta a falukutató munkatáboroknak. Gusti, a bukaresti egyetem szociológiai tanára, királyi alapítványi támogatással szemináriumának tagjaiból falukutató munkatáborokat szervezett. Előtanulmányozások után elmentek valamelyik román faluba több hónapra és a falu szociális, társadalmi, gazdasági stb. helyzetének a megismerése és feldolgozása mellett az éppen szükséges út-, hid- stb. javítási munkát is elvégezték. Árvízveszélynek kitett faluban védőgátakat építettek, utat javítottak, szövetkezetét alapítottak, sőt egypár nyomorúságos falunak például még szövetkezeti malmot is csináltak ajándékba. Romániában a kisebbségek közül a szászok három, a magyarok egy munkatábort szerveztek, de kezdetleges és inkább erkölcsi eredményeket felmutató munkájuknak a belügyminiszteri betiltóvégezés vetett véget.

Lengyelországban 1933-ban nagy lendülettel indul meg az ifjúsági munkatáborok szervezése. 1936 végén egy minisztertanács gazdasági és szociális szempontból elrendelte az ifjúsági munkaszolgálat bevezetését, önkéntes jelentkezéssel a katonai előkészítés jellegét adták a lengyel munkatáboroknak, ahol a hazafias és nemzeti nevelés mellett az ország elhagyottabb vidékeinek a felkarolása a cél. A n g l i á b a n 1933-ban az önkéntes munkaszolgálatához hasonló intézmények felállítását határozták el kormánytámogatással. Másfél-éves programot dolgoztak ki és főleg az ifjúság soraiból fogadják el a jelentkezést. Az első hat hónapot táborokban, testi kiképzéssel és szociális neveléssel töltik el. Munka-, játék-, sport-, tánc-, zene- és énekkészség fejlesztése és a nevelés szolgálatába állítása a cél. A második hat hónapot a külső életben való tapasztalatszerzésre fordítják, a harmadik hat hónapot pedig városokban különböző közérdekű segédszolgálatok végzésével töltik. Az angol önkéntes munkaszolgálat tehát a híres főiskolás settlement egyik megnyilvánulása és inkább annak a légkörnek a megteremtésén fáradozik, amely a szociális szemlélet helyes kialakításával lehetővé teszi utóbb a munkanélküliség megoldását a maga eszközeivel.

Az ÖNKÉNTES MUNKASZOLGÁLATOT 1932-ben Ausztria kiterjesztette, Németország 1931-ben szintén, 1935-ben pedig bevezette a kötelező munkaszolgálatot. Az előbbi államokban a munkaszolgálatnak valamilyen speciális vonatkozás adott létjogosultságot, Ausztriában és Németországban már az egyre fenyegetőbb munkanélküliség megszüntetését, illetve gyógyítását akarják elérni vele.

Különösen Németországnak okozott sok gondot a hat milliónyi munkanélküli problémája. 1931-ben, amikor a német kormány kiküldi az első szakbizottságot, már tiltakoznak a kötelező munkaszolgálat ellen és csak az önkéntest tartják megengedhetőnek. A bizottság előterjesztésére 1931-ben bevezeti Németország az önkéntes munkaszolgálatot és 1934-ig 400.000 ember vett részt a különböző ifjúsági, társadalmi, egyházi és sportegyesületek, továbbá politikai pártok munkatáborában. Ezekben az években már félelmetesen kezd kialakulni a világnézeti front Németországban és természetesen a világnézeti nevelés képezi egyes párt-munkatáborok legfontosabb feladatát. A német kormány ugyan arra gondolt, hogy a munkatáborok felállításával a munkanélküliség szociális és demoralizáló hatását valahogy ellensúlyozza és változatlanul átmentse a munkanélküli tömegeket jobb időkre. Az egyházi szervezet befolyása is nagy volt és az erkölcsi nevelés gondolata megfelelően érvényesült.

Az önkéntes munkatáborokban előbb 20, majd később 40 hétig dolgoztak a jelentkezők. A német diákszövetség azonban már akkor a kötelező munkaszolgálatot szerette volna meghonosítani. 1932-ben és 1933-ban emlékirattal fordultak a kormányhoz, hogy vezesse be a főiskolások kötelező munkaévet, 1933-ban saját kebelén belül kötelezővé is teszi a nyári szünidei munkaszolgálatot, 1934-ben pedig kimondják, hogy csak azok iratkozhatnak be egyetemre vagy főiskolára, akik legalább 6 hónapot munkatáborban töltöttek el. 1935-ben végre megjelenik a kormány rendelete a kötelező munkaszolgálatról és ettől kezdve a bolgár minta szerint minden 18 és 25 év közötti német ifjúnak és hajadonnak félévig munkatáborba kell menni munkaszolgálatra.

A német munkaszolgálat szervezése szintén katonai alapon történik. Parancsnoka egy nyugalmazott tábornok és az egész a közmunkaügyi minisztérium keretébe tartozik. Rendesen a 20 éves korosztályt hívják be, amelynek létszáma átlagosan 360.000 fő, tehát egy-egy féléves csoport 180.000 főből áll. Közvetlen utána katonai szolgálatra megy a német ifjú, esetleg egyetemre, mert most már be van vezetve az egyetemelőtti kötelező munkaszolgálat. A német munkaszolgálat évi költségvetése 200 millió márka, — az állami költségvetés (6.5 milliárd márka) 3.1%-a —; minden egyes munkaszolgálatosra napi 2 márka költség esik. Ebből a 2 márkából 90 pfennig étkezésre, 50 pfennig zsoldra, a többi 60 pfennig pedig különböző — felszerelés, ruházat, adminisztráció stb. — kiadásokra megy. Így egy munkaszolgálatos havi 60 márkával terheli az államot, de ebben nincs benn a vezetők illetményhányada. Ezzel együtt 80 márka körül van a havi összeg, amelyhez a dologi kiadások — pl. az útépitési anyag stb. — 160 márkás tétele jön még.

Németország területe 30 munkáskerületre van beosztva; minden munkáskerület 6 munkáscsoportból és minden munkáscsoport 9—12 munkásosztagból áll. Az ország 180 csoport és 1260 osztág felett rendelkezik. Ez a felosztás katonai formákat jelent. Természetesen itt is az a szempont vezette a szervezőket, mint Bulgáriában: nagy tömegek mozgatása csak katonai alapon lehetséges és ennek megfele-

lően rövid alaki kiképzésben kell részesíteni a bevonulókat. Azok a remények, amelyeket nevelési szempontból fűztek a munkatáborokhoz» csak annyiban váltak be, hogy a világnézeti nevelés formái szempontból teljes, de a társadalmi osztályok merev elkülönülése megmaradt. Németországban nincs megváltási lehetőségé félv együvé tartozása legfeljebb csak annyi bajtársiasságot jelent, mint a katonaság vagy a háború hatása és ezekről tudjuk, hogy az életben és a gyakorlatban nem sokat jelentenek... Gazdasági szempontból eredményes munkát végez a német munkaszolgálat. Kétmillió hektár lápos és 1.2 millió hektár terméketlen területet termővé akarnak tenni, 8.5 millió hektáron lecsapolási, illetve öntözési munkát végrehajtani, a tengerparton pedig 0.5 millió hektár új területet akarnak nyerni. A nagyarányú út-, vasút-építések szintén a gazdasági élet fellendülését célozzák. A belső fogyasztás növelésével és a gazdasági struktúra átállításával pedig meg akarják teremteni azt a szociális légkört, amelyben a munkatáborok megtalálják — esetleg — a produktivitásukat. A német munkatáborokról ma még nehéz ítélni, mert abban a nagy lendületben» amelyet a hitleri Németország az utolsó években magától értetődően produkált, a munkanélküliség enyhítése és a belső fogyasztás emelése nem nyert befejezést, sőt a legutóbbi események a gazdasági krízis árnyékait vetik előre.

EGÉSZEN MÁST JELENT az eddigieknél az amerikai és az a b e s s z í n i a i munkatáborok szervezése. Ezek a munkatáborok valóban azt az elfogadható formát választották, amely a modern állam-építéshez feltétlenül szükséges. Amikor Roosevelt 1932-ben beleült az elnöki székbe, egy tönkretett Amerikából kellett új Amerikát teremtenie. A 120 milliós népből 10 millió munkanélküli volt, a régi gazdasági keretek összeomlóban voltak, a mezőgazdaság a tönk szélén állott és a katasztrófa elkerülhetetlennek látszott. Roosevelt nagyon jól tudta, hogy a fogyasztóképesség növelése nélkül semmit sem tud elérni, de ez egyúttal jelenti a nagy közgazdasági vérkeringés megindítását is.

Az ő nagy reformlendületében a munkatábor csupán egy szektor volt. Még 1932-ben 500 millió dollárt irányoztak elő munkatáborra és a tízmillió munkanélküliből évenként 300.000 főnyit kiválasztottak. Ezeket az U. S. A. aktív és tartalékos tisztjei alaki kiképzésben részesítették, utána pedig gigászi munkák végrehajtására használták őket. Amerikát tönkretette a múlt század rablógazdálkodása. A talaj kimerült, az erdőket kiirtották, a víz lemosta a humuszt, vele a folyók torkolatait eltorlaszolta: nagy árvizek jöttek. A kontinens egy része rohamosan sivatagosodott és mindezek ellen Roosevelt 300.000 fiatal-embert állított munkába. A munkatábor kivonult a szükséges helyre és ott védőgátakat, völgyzáró zsilipeket, erdőtelepítési stb. munkát végzett. Mivel ilyen óriási munkástömeg csak fegyelmezetten és racionálisan mozgatható és mivel a lakott helyektől száz és száz kilométerre dolgozó munkások nem mehettek el este tíz deka töpörtyűt és negyedkiló kenyeret venni, tehát gondoskodni kellett élelmezésükről. De gondoskodni kellett az elhelyezésükről, lakásukról, vagyis organizálni kellett a társaságot. Így volt ez a Panama- és a Szuеzi-

csatorna építésénél és így lesz ez minden nagyobb munkánál ezután is. A 300.000 fiatal munkás munkatáborokba lett besorozva és mivel legkézenfekvőbb volt katonatisztekre bízni a vezetést, így lett némi katonai jellege az egésznek.

Az amerikai munkatáborokban a munkások ellátást kapnak és szakképzettségüknek megfelelően 30—45 dollár havi fizetést, amiből családtagjaikat is segíyezni kell. Világnézeti nevelésről szó sincs; Amerika nem használja ki megszorult állampolgárainak helyzetét bizonyos pártprogramok hivatalos terjesztésére. Nem kell nagyobb nevelő Rooseveltt reformprogramjánál, mert egy dolgozó ország dolgozó népe ismét megtalálta a helyes utat. De éppen az amerikai munkatáborok és a New-Deal bizonyítja a legjobban: gazdasági struktúráváltás nélkül nem old meg semmiféle problémát a munkatábor. A munkatábor nem lehet cél, hanem csak eszköz: a munkatáborok felállítása mellett mást is kell csinálni.

Hasonló munkatáborokat állít fel Olaszország Abesszíniában a gyarmatosítás keresztülvitelére. Minden 45 éven aluli alkalmas olasz állampolgár jelentkezhetik és rövid katonai és műszaki kiképzés után elviszik Abesszíniába. Jelenleg 200.000-es létszámkerettel működik az abesszíniái olasz munkatábor és a katonai szervezetnek megfelelően ezredkebe, zászlóaljakra és századokba vannak beosztva. A műszaki felszerelés mellett fegyverrel is ellátják őket, mert a munkatábor a saját körzetében közrendészeti szolgálatot is teljesít és az esetleges abesszín támadások kivédésére is kell gondolni. A munkások rendes fizetést kapnak. Utat, vasutat építenek, új területeket vonnak be a termelésbe; egyszóval kolonizáló munkát végeznek. Az alakulatok katonai vezetése a fasiszta milícia tisztjeinek a kezében van. A műszaki szolgálatra szerződött mérnökök, mezőgazdasági szakemberek stb. a gyarmati szolgálatban annyira fontos fegyelmi okokból milícia-tiszti rangot kapnak.

ILYEN VÁLTOZATOS KÉPET MUTAT a munkatábor a különböző országokban. Nem lehet tehát általánosságban mondani, hogy Bulgáriától Németorszáig és az északi államoktól Anglián keresztül Amerikáig, már minden ország bevezette, ezért Magyarország sem lehet kivétel, mert amint láttuk, a munkatáborok különleges szerepet töltenek be ezekben az országokban és előbb ismerni kell a sajátos helyi viszonyokat és csak azután lehet nyilatkozni, illetve állástfoglalni. A magyarországi ifjúsági munkatáborok kérdése és az európai munkaszolgálat tanulságainak ránk alkalmazása külön vizsgálatot igényel.

KOVÁCS IMRE